

فهرست وقف‌نامه‌های موجود در مدیریت اسناد و مطبوعات سازمان کتابخانه‌ها و موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

جواد فتحایی^۱

چکیده

وقف‌نامه‌ها از مهم‌ترین اسناد تاریخی مورد استفاده‌ی پژوهشگران هستند که به نوبت خود، مسایل مذهبی، اجتماعی و اقتصادی جامعه‌ی زمان‌شان را بازتاب می‌دهند. مدیریت اسناد و مطبوعات سازمان کتابخانه‌ها و موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، یکی از با اهمیت‌ترین مراکز گردآوری وقف‌نامه‌ها است. برخی وقف‌نامه‌های موجود در این سازمان، وقف‌نامه‌هایی را در بر می‌گیرد که به آستان قدس مربوط می‌شود، یعنی عین موقوفه، بر حرم مطهر وقف شده و یا تولیت موقوفه به آستان قدس واگذار گردیده است. گروه دوم، وقف‌نامه‌هایی اند که به آستان قدس مربوط نمی‌شوند و توسط افراد مختلف برای موارد دیگر نوشته شده‌اند. البته اصل وقف‌نامه‌ها در اداره مخطوطات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس نگهداری می‌شود که دسترسی به آن‌ها با اجازه دفتر کل موقوفات میسر است.

در این پژوهش، هدف ما شناساندن وقف‌نامه‌هایی است که در آرشیو به چشم می‌خورد، ولی به آستان قدس مربوط نمی‌شود. هم‌چنین معرفی و ارائه‌ی فهرست وقف‌نامه‌ها به منظور آگاهی و استفاده‌ی آسان‌تر محققان از مقاصد ما در این پژوهش بوده است. برای تحقق این هدف، ابتدا وقف‌نامه‌ها شناسایی شده و بعد، وقف‌نامه‌های موردنظر تفکیک گشته و تک‌تک مورد بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها مدیریت امور اسناد و مطبوعات، وقف‌نامه‌ها، فهرست.

۱. کارشناس ارشد تاریخ.

پست الکترونیک: Fathaye-46@yahoo.com

در طول تاریخ، همیشه خیریه‌ها ابزار مهمی در کاهش فقر و توسعه‌ی اجتماعی و فرهنگی جوامع به شمار می‌آمده‌اند. خیریه‌ها خود، انواع گوناگونی دارند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها که پایدار و دایمی است، وقف می‌باشد که در نظام اخلاقی اسلام بر آن تأکید شده است.

وقف، سابقه‌ی طولانی در تاریخ بشر داشته است. رویکرد انسان به این امر، ریشه در میل او به ماندگاری دارد، چرا که انسان با صرف بخشی از دارایی اش در امور عام‌المنفعه، نامش را جاودانه می‌سازد. هم چنین تأکید ادیان مختلف به خصوص اسلام بر امر وقف و مسایلی از جمله کسب ثواب و توشه‌ی آخرت برای دست یافتن به آرامش، موجب کشیده شدن افراد به سمت وقف اموالشان شده است. از سوی دیگر، وقف به عنوان بارزترین مصداق احسان، تعاون و عمل صالح ماندگار، منشأ خدمات علمی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در جامعه می‌باشد و از گذشته‌های دور، بخش عظیمی از عمران روستاها، نوسازی راه‌ها و قنات‌ها و پیشرفت شهرها بر اثر برکات نهاد وقف صورت می‌گرفته است.

وقف، عملی است که به موجب آن، شخص اصل و عین مال خود را از مالکیت خویش، خارج کند و آن را از هرگونه خرید و فروش و سایر معاملات مصون نگه دارد تا از منافع آن برای مصالح عامه یا دسته و افراد مخصوص یا محل و مکان ویژه‌ای بهره برداری شود. برای وقف، انگیزه‌های مختلفی می‌تواند مطرح باشد. انگیزه‌ی غالب افراد برای وقف، مسایل دینی و مذهبی است.

حفظ و نگهداری وقف‌نامه‌ها به دلیل اهمیت و تأثیر فوق‌العاده‌ی وقف در تمامی جوامع به خصوص در جامعه‌ی ما که جامعه اسلامی شمرده می‌شود و با توجه به این که اسلام تأکید زیادی بر این کار دارد، امری ضروری است. یکی از راه‌های حفظ وقف‌نامه‌ها، معرفی شان به محققان و علاقه‌مندان به این حوزه و اطلاع رسانی در مورد آن‌هاست.

در پژوهش حاضر، روش معرفی وقف‌نامه‌ها، همان روشی است که امید رضایی در *فهرست اسناد موقوفات ایران* مبنای کار قرار داده است. در این روش، وقف‌نامه‌ها بر اساس حوزه‌ی جغرافیایی آن‌ها تقسیم بندی شده، با استخراج مؤلفه‌هایی از آن‌ها و بر اساس تقدّم تاریخی، معرفی می‌شوند. البته باید به این نکته اشاره کرد که حوزه‌های جغرافیایی براساس تقسیمات جدید کشوری تفکیک شده‌اند.^۱

حوزه‌های جغرافیایی در پژوهش حاضر، با توجه به محتوای وقف‌نامه‌ها، اصفهان،

خراسان جنوبی، خراسان رضوی و سایر را در برمی‌گیرد که در بخش‌های مجزا معرفی شده‌اند. در مجموع، پنجاه و نه عنوان وقف‌نامه معرفی شده که یازده تا مربوط به اصفهان، بیست و هشت تا مربوط به خراسان جنوبی، سیزده تا مربوط به خراسان رضوی و هفت تا مربوط به سایر حوزه‌هاست. همان‌طور که گفته شد، برای معرفی جزئیات وقف‌نامه‌ها، مؤلفه‌هایی از هر وقف‌نامه استخراج شده که عبارت‌اند از: شماره‌ی اموالی وقف‌نامه، سال وقف، اصالت وقف‌نامه، نام واقف، عین موقوفه، مصرف وقف، تولیت، نوع کاغذ و قطع وقف‌نامه. جهت شناخت بهتر این مؤلفه‌ها، در باب هر یک توضیح داده می‌شود:

شماره‌ی اموالی

این شماره، شماره‌ی بازیابی سند در آرشیو می‌باشد و بازیابی سند، چه از طریق رایانه و چه از طریق دفتر ثبت، با استفاده از آن به راحتی انجام شدنی است.

سال وقف

سال بیش‌تر وقف‌نامه‌ها براساس هجری قمری و قدیمی‌ترین وقف‌نامه، وقف‌نامه‌ی بایر بن سلطان محمد، شاهزاده‌ی تیموری به شماره‌ی اموالی ۱۰۷۴۶۵ مربوط به حوزه‌ی اصفهان و در سال ۸۲۵ ق. است. جدیدترین وقف‌نامه نیز وقف‌نامه‌ی کتابخانه‌ی امام علی در نجف اشرف می‌باشد که پنج قطعه ملک بین سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۴۶ ش. وقف آن شده است.

اصالت

وقف‌نامه‌های معرفی شده از نظر اصالت، به سه دسته‌ی اصل، سواد یا رونوشت و کپی تقسیم می‌شوند. از مجموع پنجاه و نه عنوان وقف‌نامه، سی و چهار عنوان اصل، پانزده عنوان رونوشت و یازده عنوان کپی هستند. برخی اوقات نیز از وقف‌نامه‌ای هم اصل و هم سوادش موجود است.

جنس و قطع

وقف‌نامه‌های مورد بررسی قرار گرفته، دو جنس کاغذی و پارچه‌ی کتانی را در برمی‌گیرد. تعداد وقف‌نامه‌های کتانی یک عدد و مابقی وقف‌نامه‌ها از جنس کاغذ است

که شامل کاغذ فرنگی و کشمیری است.

اندازه و قطع وقف‌نامه‌ها مختلف است، ابعاد کوچکترین آنها $17/5 \times 14/5$ سانتی متر مربوط به وقف‌نامه‌ی آقا مراد، پسر مرحوم آقا عابدین در حوزه‌ی خراسان رضوی و ابعاد بزرگ‌ترین آن 22×206 سانتی متر مربوط به وقف‌نامه‌ی عبدالعلی خان در حوزه‌ی خراسان جنوبی است.

واقف

واقف، کسی است که عمل وقف را انجام می‌دهد و موقوفه را تأسیس می‌کند. واقف باید مالک مالی باشد که آن را وقف می‌کند؛ به علاوه، صلاحیت قانونی تصرف در اموال خود را داشته باشد؛ به این معنا که باید بالغ و عاقل باشد؛ به همین خاطر در تمام وقف‌نامه‌ها صحت عقل و اختیار واقف مورد تأکید قرار گرفته است. در موارد معرفی شده، گاهی اوقات، شخص املاک خود را به شخص دیگری که اغلب علمای دینی و در مواردی هم نزدیکان فرد هستند، به مال المصالحه اندک مصالحه کرده، از او خواسته که آن‌ها را وقف کند. در این موارد، نام مصالح به عنوان واقف آورده شده است.

نکته‌ی شایان ذکر در مورد واقفان وقف‌نامه‌های معرفی شده، این است که از مجموع پنجاه‌ونه وقف‌نامه، واقف سیزده مورد از آن‌ها زن هستند؛ که البته ده مورد از این وقف‌نامه‌ها به حوزه‌ی خراسان جنوبی مربوط بوده، اکثر واقفان زن از خاندان علم^۲ بوده‌اند.

عین موقوفه

عین موقوفه، مالی است که وقف می‌شود. در وقف‌نامه‌های معرفی شده، موارد وقف شده شامل املاک (زمین، آب، باغ، مغازه، تیمچه، منزل و آسیاب)، اثاثیه (ظروف، فرش، ادوات نظامی، قلیان، کالسکه و...) جواهرات و احشام (گوسفند، اسب، قاطر و شتر) می‌شود که بیش‌ترین فراوانی مربوط به املاک است.

مصرف وقف

واقف با هدف و انگیزه‌ی خاص به وقف مال خود مبادرت می‌کند و منافع موقوفه را به آن اختصاص می‌دهد. درآمدهای وقف باید فقط صرف امور شود که واقف تعیین کرده است و البته باید با قوانین شریعت سازگار باشد. در وقف‌نامه‌های معرفی

شده، موارد مصرف وقف، متعدد و متنوع است. به طور کلی موارد مصرف وقفنامه‌ها را در موارد زیر می‌توان خلاصه کرد:

الف) مذهبی

- ۱- صرف عزاداری ائمه به خصوص امام حسین (ع) به مناسبت‌های ماه‌های محرم، صفر و رمضان. این مورد مصرف در نود درصد وقفنامه‌ها وجود دارد.
 - ۲- عیدهای مذهبی از جمله عید قربان، عید غدیر، تولد ائمه و پیامبر.
 - ۳- مخارج امام زاده‌ها، بقعه‌ها، مساجد و حسینیه‌ها.
 - ۴- نایب‌الزیاره بودن برای زیارت بقاع متبرکه و خانه‌ی خدا به نیابت از واقف و مخارج زوار و مسافران اماکن مذهبی.
 - ۵- تلاوت قرآن و خواندن دعا برای آمرزش روح واقف یا یکی از بستگان نزدیکش و امور مربوط به قبور آن‌ها یا امور کفن و دفن شان.
- در مواردی نیز منافع موقوفه، وقف جهاد شده است؛ در وقفنامه امیر اسماعیل خان شوکت‌الملک به شماره اموالی ۴۹۸۲، واقف شرط کرده که اگر مصرف اضطراری مثل جهاد پیش آید، متولی می‌تواند با تأیید علمای زمان، نصف منافع موقوفات را به این امر اختصاص دهد.

ب) فرهنگی

- ۱- مصارف و هزینه‌های کتابخانه‌ها (وقفنامه علامه امینی به شماره اموالی ۵۸۵۳)، مدارس و مراکز آموزشی (وقفنامه امیر اسماعیل خان شوکت‌الملک به شماره اموالی ۴۹۸۲).
 - ۲- مخارج تحصیل و زندگی طلاب علوم دینی و محصلان نیازمند (وقفنامه حاج عبدالعلی خان، پسر رضا قلی خان و نوهی امیر محمد حسن خان، حکمران طبس به شماره اموالی ۴۹۸۳).
- جالب‌ترین مورد مصرف وقف در امور فرهنگی به وقفنامه‌ی پرویز خان به شماره اموالی ۲۵۵۲ مربوط می‌شود که در آن، واقف قسمتی از منافع موقوفه را برای دستمزد یک نفر معلم به منظور آموزش به کودکانی که بیماری روانی دارند، در نظر گرفته است.

ج) امور خیریه

۱- امور عام‌المنفعه، تأسیس بیمارستان و پرداخت مخارج آن (وقف‌نامه اسماعیل خان شوکت‌الملک به شماره اموالی ۴۹۸۲) و تأسیس پرورشگاه و دارالایتام برای ننگه داری از کودکان بی‌سرپرست (وقف‌نامه خدیجه‌ی علم، مادر امیر اسدالله علم به شماره اموالی ۷۱۷۳).

۲- کمک به نیازمندان و فقیران که تقریباً در تمام وقف‌نامه‌ها به آن توجه شده است.

د) امور خاص

وقف‌نامه‌های خاص، وقف‌نامه‌هایی هستند که واقف، منافع موقوفه را بر گروه یا شخص خاص وقف می‌کند. یکی از مهم‌ترین نمونه‌های این گونه وقف‌نامه‌ها، وقف‌نامه‌های اولادی اند، مثل وقف‌نامه‌ی میرزا محمد جعفررضوی به شماره اموالی ۴۰۴۱۸ که واقف، تمام منافع موقوفه را به اولادش اختصاص داده است.

تولیت

چون وقف، امری ابدی و بدون محدودیت زمانی است، واقف در تعیین متولی موقوفه دقت زیادی می‌کند و می‌کوشد متولی را به گونه‌ای معین سازد که هیچ وقت در این مورد مشکل و ابهامی وجود نداشته باشد. به طور کلی می‌توان گفت، تعیین متولیان در وقف‌نامه‌های معرفی شده، به این شکل است که واقف تا زمان حیات خود، اداره‌ی موقوفه را برعهده می‌گیرد و بعد از مرگش، تولیت را به ارشد اولاد ذکورش می‌سپارد و در صورت نبود اولاد ذکور، به ارشد اولاد ذکور از اولاد اناث واقف، واگذار می‌گردد و گاهی نیز تولیت به اولاد اناث واقف سپرده شده، در صورت انقراض نسل واقف، به اعلم و اصلح علمای منطقه واگذار می‌شود. در برخی از موارد نیز واقف بعد از انقراض نسلش، یکی از نزدیکانش را به عنوان متولی تعیین می‌کند و در نسل او نیز همین روند تا انقراض نسل ادامه می‌یابد. مانند وقف‌نامه‌ی امیر اسماعیل خان شوکت‌الملک به شماره اموالی ۴۹۸۱ که تعیین متولی تا سه نسل ادامه پیدا کرده است. نکته دیگری که باید به آن اشاره شود، این است که در اغلب وقف‌نامه‌ها، واقف حق التولیه را پیش بینی می‌کند که مقدار آن یک عشر یا خمس منافع موقوفه است.

در امر اداره‌ی امور موقوفات در وقف‌نامه‌های مورد نظر، تدبیر دیگری که به کار می‌رود، این است که واقف علاوه بر تعیین متولی، یک نفر را نیز به عنوان ناظر تعیین

می‌کند که وظیفه‌اش نظارت بر نحوه‌ی اداره‌ی امور موقوفه توسط متولی است. گاهی نیز نظارت موقوفه همراه با تولیت آن به یک فرد واگذار می‌شود. از بین وقف‌نامه‌های مورد بررسی قرار گرفته، در ۱۲ وقف‌نامه، واقف علاوه بر متولی، برای اداره موقوفه، ناظر نیز تعیین کرده است. در ادامه، وقف‌نامه‌ها براساس حوزه‌ی جغرافیایی شان معرفی می‌شوند.

اصفهان

وقف‌نامه‌های این حوزه، یازده نسخه است. مصارف موقوفات اغلب شامل مصارف مذهبی، کمک به فقرا و نیازمندان و وقف بر اولاد می‌شود و به مصارفی مثل مصارف فرهنگی، عام‌المنفعه و بهداشتی توجهی نشده و همان‌طور که پیش از این گفته شد، قدیمی‌ترین وقف‌نامه مربوط به این حوزه است.

شماره اموالی: ۱۰۷۴۶۵

تاریخ: ۸۵۲ ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۲۱×۱۷

واقف: بابر بن سلطان محمد ابن سلطان بایسنقر خان بن شاهرخ شاه^۳

عین موقوفه: کل قریه‌ی اصفهانک، مزرعه‌ی درنیان و مزرعه‌ی فلاسان از بلوک فریدن اصفهان.

مصرف وقف: صرف بقعه‌ی شاه علاءالدین محمد بن شاه قطب‌الدین محمد هادی، اطعام فقرا و مساکین و عزاداری شب‌های عاشورا و اعیاد مذهبی.

تولیت: شاه قطب‌الدین محمد

شماره اموالی: ۱۰۷۹۵۷

تاریخ: ۱۲۷۹ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۴۵×۳۵

واقف: جانی بیگم، زن امین‌الدوله و دختر حاج رجب علی لبنانی
عین موقوفه: شش دانگ یک باب آسیاب واقع در قریه‌ی ناجونان ماریین اصفهان و
شش دانگ دو درب باغچه در محله‌ی لبنان و شش دانگ یک درب باغ مشجر واقع در
درب مسجد محله‌ی لبنان و شش دانگ یک درب باغ مشجر مشهور به باغ آقا سید
ابراهیم در محله‌ی لبنان همراه با عمارت متعلق به آن و سه جریب زمین مشاع از جمله
شش دانگ یک درب باغ مشهور به باغ حاجی مهدی در باغ جنت عباس آباد اصفهان.
مصرف وقف: صرف روشنایی مشاهده متبرکه حضرت علی(ع)، امام حسین(ع)،
حضرت عباس(ع) و حرمین کاظمین و عسکریین.
تولیت: تا زمان حیات با خود واقف خواهد بود و متولی بعدی را نیز خود واقف
مشخص خواهد کرد.

شماره اموالی:

تاریخ: ۱۲۸۲ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۴۲/۵×۳۴

واقف: آقا محمد امین مشهور به کربلایی آقا جان و همسرش
عین موقوفه: شش دانگ مزرعه آقا حسن از مزارع قریه اشن و شش دانگ یک
باب دکان رنگرزی در قلعه‌ی کربلایی محمد حسین و سه دانگ یک آسیاب در
قریه اشن.
مصرف وقف: صرف مخارج حسینیه، مساجد و حمام‌های قریه‌ی اشن و عزاداری
امام حسین(ع).
تولیت: تولیت موقوفات تا زمان حیات، با خود واقف خواهد بود و بعد از او،
آقا محمد اسماعیل کربلایی حسین برادرش و بعد از او هم با اولاد ذکور واقف
نسل بعد نسل.

شماره اموالی: ۷۷۸۷۰

تاریخ: ۱۲۸۳ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۵۸×۳۲

واقف: اهالی محله سرچشمه خوانسار

عین موقوفه: یک باب دکان خبازی جنب مسجد آقا نظر واقع در محله‌ی سرچشمه.

مصرف وقف: صرف مخارج تعمیرات مسجد آقا نظر.

تولیت: متولی مسجد آقا نظر

توضیحات: ده نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۷۷۸۷۲

تاریخ: ۱۲۸۵ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۲۸×۱۸

واقف: فاطمه خانم، دختر آقا علی اکبر و زن آقا احمد

عین موقوفه: یک قطعه باغ جدیدالنهال واقع در محله‌ی سرچشمه زیر نهر زراغوش.

مصرف وقف: وقف است بر اولاد ذکور خود واقف نسل بعد نسل و در صورت

عدم وجود اولاد ذکور، بر اولاد ذکور از اناث و بعد از آن بر اولاد اناث و در صورت

انقراض اولادش بر مؤمنین و مقدسین محله‌ی سرچشمه.

تولیت: تا زمان حیات واقف با خود او و بعد از او با اولاد ذکور و در صورت عدم

اولاد ذکور با اولاد ذکور از اناث و بعد از آن با اولاد اناث و در صورت انقراض

اولادش با مؤمنین و مقدسین محله‌ی سرچشمه.

توضیحات: چهار نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۱۰۷۹۵۹

تاریخ: ۱۳۰۴ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۴۴×۳۵

واقف: عزیزه سلطان، دختر حاج محمد حسن تاجر قهپایه.

عین موقوفه: نیم دانگ از شش دانگ یا شش جبه از هفتادو دو جبه مزرعه موسی آباد در جنب قریه‌ی کیچی از توابع قهپایه اصفهان با تمام متعلقاتش. مصرف وقف: جهت عزاداری امام حسین و تقسیم مابین فقرا و سادات. تولیت: تولیت موقوفه تا زمان حیات با خود واقف خواهد بود و بعد از آن، با آقا محمدجواد، برادرزاده‌اش و بعد از او نیز اولاد ذکور محمدجواد. توضیحات: از این وقف‌نامه، دو نسخه رونوشت موجود است و از علمای معروف اصفهان از جمله شیخ محمدتقی نجفی و شیخ محمدباقر نجفی و میرزا محمد حسن نجفی به عنوان شاهد، وقف‌نامه را مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۱۰۷۲۹۴

تاریخ: ۱۳۰۶ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۲۲×۱۷

واقف: نصرالله، پسر محمد علی، مشهور به شله عین موقوفه: یک خروار، در حدود بیست و چهار جریب از آب و ملک قریه‌ی اشکاوند کرارج.

مصرف وقف: صرف عزاداری و روضه‌خوانی امام حسین (ع).

تولیت: تا زمان حیات با خود واقف و بعد از فوتش، تولیت به شیخ محمدتقی نجفی^۴ واگذار خواهد شد.

شماره اموالی: ۷۷۸۷۲

تاریخ: ۱۳۱۲ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۳۵×۲۱

واقف: آقا محمد مهدی و آقا زین‌العابدین، پسران مرحوم حاج اسماعیل.

عین موقوفه: سه جریب زمین مشاع از یک قطعه باغ انگور واقع در صحرای خبگاه
به همراه تمام درخت‌های میوه متعلق به آن.
مصرف وقف: صرف مسجد آقا نظر در سرچشمه ی خوانسار.
تولیت: با میرزا ابوالقاسم حکیم باشی و بعد از ایشان بر عهده‌ی امام جماعت مسجد
آقا نظر.

توضیحات: نه نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۱۰۶۸۵۸

تاریخ: ۱۳۲۰ق.

اصالت: اصل

کاغذ: فرنگی

قطع: ۳۴/۵×۲۱/۵

واقف: حاج محمد حسن، پسر مرحوم حاج علی اکبر علویجه.

عین موقوفه: شش دانگ یک درب باغ انگور در اراضی علویجه.

مصرف وقف: به هر مصرفی که واقف صلاح بداند.

تولیت: تولیت موقوفه به شیخ محمدتقی نجفی واگذار شده است.

توضیحات: در ابتدای این وقف‌نامه، مشهدی علی علویجه، تمام مایملک خود را به
حاج محمد حسن مصالحه کرده، به شرط این که حاج محمد حسن یک درب باغ وقف
نماید.

شماره اموالی: ۱۰۷۹۶۵

تاریخ: ۱۳۲۲ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۴۱×۳۴

واقف: شیخ نورالله نجفی اصفهانی.^۵

عین موقوفه: چهار دانگ از شش دانگ قریه‌ی فخرآباد از بلوک لنجان و پنج دانگ

یک درب باغ در قریه‌ی فخرآباد با تمام متعلقاتش.
مصرف وقف: وقف بر عزاداری امام حسین (ع) و نایب‌الزیارگی و تهیه‌ی پاپوش
برای زوآر کربلا.
تولیت: تا زمان حیات با خود واقف خواهد بود و بعد از او با ارشد فرزند ذکورش
نسل بعد نسل.

شماره اموالی: ۱۰۷۰۱۹

تاریخ: ۱۳۳۳ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۳۴/۵×۲۱/۵

واقف: شیخ نورالله نجفی اصفهانی

عین موقوفه: دوازده حبه از هفتادودو حبه قریه کویان لنجان و دوازده حبه املاک و
اراضی ملکی اش از قریه‌ی شهاب آباد لنجان.
مصرف وقف: وقف برای فقرا و سادات.
تولیت: تولیت موقوفات تا زمان حیات، با خود واقف و بعد از او بر عهده‌ی پسرش
شیخ محمدباقر نجفی خواهد بود.

خراسان جنوبی

در این بخش، وقف‌نامه‌های حوزه‌ی خراسان جنوبی معرفی می‌شود که عموماً به
شهرهای بیرجند، قاین و طبس مسینا مربوط است. در بین حوزه‌های معرفی شده، خراسان
جنوبی با بیست و هشت وقف‌نامه، بیش‌ترین تعداد وقف‌نامه را دارا است. اغلب
وقف‌نامه‌های معرفی شده از این حوزه، جزو مجموعه اسناد خاندان علم می‌باشد که اغلب
توسط امیران و حکمرانان این خاندان، وقف امور عام‌المنفعه، فرهنگی و مذهبی شده است.
ویژگی وقف‌نامه‌های منطقه‌ی خراسان جنوبی نسبت به سایر حوزه‌ها، توجه بیش‌تر
به امور عام‌المنفعه، اجتماعی، بهداشتی و فرهنگی است. در ارتباط با مصرف فرهنگی
می‌توان به سه وقف‌نامه امیر اسماعیل خان شوکت‌الملک^۶ به شماره اموالی ۱۲۹۲،
۴۹۸۲ و ۱۳۱۲ اشاره کرد که واقف قسمت زیادی از منافع موقوفه را به تأمین

هزینه‌های مدرسه‌ی بیرجند اختصاص داده است. در وقف‌نامه‌ی ۱۳۱۲، محمد ابراهیم خان شوکت‌الملک^۷ ثلث املاک برادرش محمد اسماعیل خان را که به او هبه شده، وقف کرده و منافع آن را به تأسیس مدارس شوکتیه بیرجند اختصاص داده است.

در ارتباط با امور بهداشتی هم می‌توان به وقف‌نامه‌ی امیر اسماعیل خان شوکت‌الملک به شماره اموالی ۴۹۸۲ اشاره کرد که قسمتی از منافع موقوفه به تأسیس مریض‌خانه در بیرجند و مخارج و دستمزد کارکنان آن اختصاص یافته است. هم‌چنین در وقف‌نامه‌های این حوزه، به امور اجتماعی و عام‌المنفعه از قبیل آب کردن و تمیز کردن آب انبارها، پرداخت مخارج ازدواج افراد فقیر، آموزش کودکان عقب مانده ذهنی، تأسیس دارالایتام و... توجه زیادی شده است.

یکی دیگر از ویژگی‌های وقف‌نامه‌های این حوزه، حضور زنان به عنوان واقف است. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، ده مورد از سیزده وقف‌نامه‌ای که واقف زن دارند، به این حوزه مربوط است. شاید یکی از دلایل توجه زیاد زنان به امر وقف، احساسات عمیق‌تر عاطفی و مذهبی در آنان باشد.

شماره اموالی: ۲۵۴۷

تاریخ: ۱۱۷۶ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۲۲×۳۵

واقف: نام واقف در وقف‌نامه ذکر نشده است.

عین موقوفه: پانزده سهم از مزرعه علی‌آباد از توابع طبس مسینا.

مصرف وقف: وقف بر اولاد واقف نسل بعد نسل به شکل مساوی و صرف منافع دوازده من غلات برای خرید روغن چراغ برای مسجد طبس مسینا. در صورت انقراض واقف، منافع موقوفه بین نزدیکان واقف تقسیم خواهد شد و باز در صورت انقراض نزدیکان، منافع موقوفه به فقراى منطقه تعلق دارد.

تولیت: تولیت موقوفه تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد، با ارشد اولاد ذکورش و بعد از آنان، با اولاد اناث و سپس با نزدیکانش خواهد بود و بعد از انقراض همگی، تولیت به اصالح علمای منطقه‌ی درمیان و طبس مسینا واگذار خواهد شد.

توضیحات: این وقف‌نامه، نمونه‌ای از وقف‌نامه‌های اولادی است که واقف بخش عمده‌ای از منافع موقوفه را بر فرزندان خود، وقف کرده است.

شماره اموالی: ۴۱۶۳

تاریخ: ۱۲۴۱ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۴۹ × ۳۱/۵

واقف: محمد امیر خان عرب خزیمه، پسر امیر علی خان و برادر امیر علم خان دوم.^۸

عین و قوفه: دو سهم میاه مزرعه‌ی سلم‌آباد از توابع قریه‌ی سربیشه در بلوک مؤمن‌آباد با اراضی تابعه و متعلقات.

مصرف و قف: منافع یک سهم وقف طلاب فقیری که در مدرسه‌ی بیرجند به فراگیری علوم دینی و معارف اسلامی مشغول اند و یک سهم وقف بر فقرای عام.

تولیت: تولیت موقوفه به اعلم‌ترین و اصلح‌ترین فرد در منطقه‌ی بیرجند واگذار شده است و نظارت بر موقوفه تا زمان حیات بر عهده‌ی خود واقف و بعد از مرگش بر عهده‌ی اولاد ذکورش گذاشته شده است.

توضیحات: مهر محمد امیر خان عرب خزیمه با سجع «المتوکل علی الله عبده محمد امیر، ۱۲۳۱» و هم چنین نه نفر که به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند، در حاشیه‌ی وقف‌نامه دیده می‌شود. نیز در نگارش وقف‌نامه از دو رنگ سیاه و قرمز استفاده شده و اکثر آیات قرآن با رنگ قرمز نگارش یافته است.

شماره اموالی: ۲۵۴۸

تاریخ: ۱۲۴۷ ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۳۵ × ۲۲

واقف: امیر اسدالله خان علم حسام‌الدوله^۹ و چهار همشیره‌اش.

عین موقوفه: پنجاه فنجان از آب قنات قصبه‌ی بیرجند با اراضی متعلق به آن.
مصرف وقف: برای فقرا، تلاوت قرآن و عزاداری امام حسین (ع).
تولیت: تولیت موقوفه بر عهده‌ی جناب آخوند ملا محمد حسن و بعد از ایشان با
اصلاح اولاد ذکور ایشان می‌باشد.

شماره اموالی: ۸۱۲۳/۱

تاریخ: ۱۲۴۸ ق.

اصالت: رونوشت

کاغذ: معمولی خطدار

قطع: ۳۶/۵×۲۲/۵

واقف: ملا علی اکبر و ملا ابوالقاسم و همشیره‌ی آن‌ها فرزندان ملا محمد مهدی.
عین موقوفه: نه فنجان از قنات قریه‌ی مختاران همراه با اراضی تابعه‌ی آن و سایر
متعلقاتش (هر نفر، سه فنجان وقف کرده‌اند) به اضافه‌ی یک و نیم فنجانی که همشیره
شان در حاشیه‌ی وقف‌نامه، اضافه وقف کرده است.
مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین در دهه‌ی اول محرم در مزرعه‌ی
چهکندوک.

تولیت: تولیت موقوفه، مادام العمر با ملا علی اکبر خواهد بود و بعد از او، با ارشد
اولاد ذکورش و اگر در بین اولاد او فرد با صلاحیتی نباشد، تولیت به ارشد اولاد ملا
ابوالقاسم واگذار خواهد شد و در صورت عدم اصلاح یا انقراض نسل واقفان، تولیت به
اعلم، افقه و اصلاح قریه پی‌گذار فال یا قریه قیود تفویض خواهد شد. البته در ادامه
آورده شده که ملا علی اکبر در پشت اصل وقف‌نامه، تولیت را به پسرش محمد علی
واگذار کرده است.

توضیحات: در دفتر دادگستری بیرجند و با مهر اسماعیل سدید مدیر دفتر، رونوشت
برابر اصل شده است. این شماره اموالی، حاوی دو وقف‌نامه متفاوت بود که هر کدام به
صورت جداگانه معرفی می‌شوند.

شماره اموالی: ۸۱۲۳/۲

تاریخ: ۱۲۴۹ ق.

اصالت: رونوشت

کاغذ: خط‌دار معمولی

قطع: ۳۶/۵×۲۲/۵

واقف: کربلایی ملا محمد، پسر ملا ابراهیم.

عین موقوفه: هشت فنجان از قنات قریه مختاران با اراضی و ملحقاتش.

مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین (ع) در مزرعه‌ی چهکندوک و ولیمه دادن

به عزاداران برای آموزش روح پدر واقف.

تولیت: تولیت موقوفه تا زمان حیات با خود واقف و بعد از آن با فرزندانش خواهد

بود و در صورتی که فرزندی نداشته باشد، تولیت به برادر بزرگ‌ترش ملا عبدالله و

فرزندانش منتقل خواهد شد و بعد از آن، بر عهده‌ی برادر دیگرش ملا اسماعیل و

فرزندانش خواهد بود، به شرط اصلحیت و اگر در بین آن‌ها فرد صالحی یافت نشد،

تولیت به اصلح و باتقواترین فرد قریه‌ی بیگدار فال و قریه‌ی قیود خواهد بود.

توضیحات: در دفتر دادگستری بیرجند و با مهر اسماعیل سدید مدیر دفتر، رونوشت

برابر اصل شده است.

شماره اموالی: ۷۴۹۱

تاریخ: ۱۲۵۲ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۶۰×۳۹/۵

واقف: امیر اسدالله خان علم حسام‌الدوله.

عین موقوفه: دوازده سهم از مزرعه‌ی نوقاب و ده سهم از مزرعه‌ی دولت‌آباد قاین.

مصرف وقف: از دوازده سهم مزرعه نوقاب، ده سهم وقف است بر اولاد واقف و دو

سهم هم برای فقرا و از ده سهم مزرعه‌ی دولت‌آباد نیز هشت سهم، وقف اولاد واقف

است و دو سهم برای فقرا و از قنات‌های این دو مزرعه که بیست و دو سهم است، چهار

سهم وقف بر فقرا و هجده سهم وقف بر اولاد ذکور است و اگر دختر واقف زنده باشد،

یک سهم هم به او تعلق می‌گیرد و هم چنین واقف مقرر کرده که از حاصل منافع موقوفه،

هر سال، یکی از صالحان فقرا به نیابت از واقف به زیارت عتبات عالیات برود.

تولیت: تا زمان حیات با خود واقف خواهد بود و بعد از او، اگر حکومت قاین در دست سلسله ی آنها بود، تولیت با حاکم وقت قاین است و اگر حکومت خاندان علم در قاین منقرض شد، تولیت با ارشد اولاد ذکور خانواده خواهد بود و با انقراض اولاد ذکور، تولیت با اولاد اناث و در صورت انقراض آنها، تولیت با مجتهد جامع شرایط در ولایت قاین خواهد بود.

توضیحات: دوازده نفر به عنوان شاهد، وقفنامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۲۵۱۹

تاریخ: ۱۲۷۴ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۳۰/۵×۲۱

واقف: امیر اسدالله خان حسام‌الدوله

عین موقوفه: تمام سهم واقف از قنات مزرعه هاجرآباد.

مصرف وقف: وقف بر فقرای منطقه برای رفع مظالم.

تولیت: تا زمان حیات واقف با خود او و بعد از او نیز با جناب سرتیپ (محمد ابراهیم خان شوکت‌الملک).

توضیحات: یازده نفر به عنوان شاهد، وقفنامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

در این وقفنامه، ابتدا واقف موقوفه را به ابوطالب حسینی مصالحه نموده و او آن را وقف کرده است.

شماره اموالی: ۹۱۸۸

تاریخ: ۱۲۷۵ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۴۲×۳۰

واقف: امیر اسدالله خان علم حسام‌الدوله.

عین موقوفه: کل مزرعه‌ی خلق‌آباد همراه با یک قطعه باغ مشجر در این مزرعه با

تمام متعلقاتش، به جز امارت واقع در باغ و حمام.
مصرف وقف: سه ربع از منافع صرف عزاداری امام حسین در سرای کربلایی محمود
و یک ربع آن نیز صرف ساخت راه برای عابران.
تولیت: تا زمان حیات با خود واقف و بعد از او با ارشد و اصلح اولاد ذکورش
خواهد بود. نظارت بر موقوفه نیز تا زمان حیات با خود واقف خواهد بود و بعد از او
نیز ناظر را متولی تعیین خواهد کرد.
توضیحات: شش نفر به عنوان شاهد، وقف نامه را تأیید و مهر کرده اند.

شماره اموالی: ۷۲۵۰۷

تاریخ: ۱۲۸۰ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۲۳×۱۶

واقف: مادر میرزا غلام رضا

عین موقوفه: سی فنجان از قنات مزرعه شیخ از توابع طبس مسینا با اراضی
متعلق به آن.

مصرف وقف: صرف مخارج عزاداری امام حسین(ع).

تولیت: با میرزا غلام رضا و بعد از او با هرکس که صلاحیت داشته باشد.

شماره اموالی: ۸۱۹۱

تاریخ: ۱۲۸۰ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۶۹×۵۱

واقف: مادر امیر علم خان حشمت‌الملک^{۱۰}

عین موقوفه: دو سهم و نیم روز آب با اراضی متعلق به آن از مزرعه حاجی آباد در
حوالی بجد و دو سهم از آسیاب واقع در این مزرعه.

مصرف وقف: صرف تعمیرات و شکست و ریختها در حسینیه‌ی بیرجند در ایام

عزاداری امام حسین(ع) و مخارج قند و چای و دستمزد ذاکرین حسینیة از روز یازدهم محرم تا بیستم این ماه و پخت نان و تقسیم بین فقرا در این ایام.

تولیت: تا زمان حیات واقفه با خود او خواهد بود و بعد از او پسرش امیر علم خان تولیت را بر عهده خواهد گرفت؛ سپس اولاد ذکور امیر و بعد از انقراض اولاد امیر، تولیت به ارشد اولاد ذکور خواهر امیر علم خان و در صورت انقراض نسل، به ارشد و اصلح قصبه‌ی بیرجند واگذار خواهد شد.

توضیحات: چهل و هشت نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

در انتهای وقف‌نامه، حاجی آقا عبدالله، یکی از خدمتکاران واقف، سه نیم روز آب یک سهم از آسیاب حاجی آباد را به تبعیت از واقف، وقف عزاداری در روزهای بیست و یکم تا بیست و پنجم محرم کرده است.

شماره اموالی: ۲۵۵۰

تاریخ: ۱۲۸۱ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۲۲×۳۵

واقف: مادر خان یاور.

عین موقوفه: یک باب منزل مشهور به بیت‌الحسینیة واقع در کوچه عام به همراه یک اتاق فرش و منبر و پنجاه دانه قاب و دیگ بزرگ مس و دیگ چدن و قسمتی از اراضی کشاورزی واقع در قریه‌ی پای شیاران.

مصرف وقف: صرف مخارج تکیه‌ی حسینیة و عزاداری در دهه‌ی اول محرم.

تولیت: تا زمان حیات، برعهده‌ی خود واقف است و بعد از مرگش بر عهده‌ی نوه‌ی بزرگش بی‌بی مشهدی.

شماره اموالی: ۸۱۸۹

تاریخ: ۱۲۹۱ق.

اصالت: اصل

جنس: پارچه کتان

قطع: ۵۴×۹۰

واقف: مادر امیر علم خان حشمت‌الملک.

عین موقوفه: دو سهم و نیم روز از مزرعه حاجی آباد با متعلقات و آسیاب آن، سه سهم و نود فنجان از مزرعه حاجی آباد که توسط حاج آقا عبدالله از نزدیکان واقف وقف شده است و شصت فنجان از قصبه‌ی بیرجند با تمام متعلقاتش به همراه تعدادی خورجین، فرش، قالیچه، قالی و وسایل آشپزخانه مانند: دیگ، کتری، استکان، ملاقه و سایر ظرف‌ها.

مصرف وقف: وقف بر حسینیه‌ی معروف بیرجند و صرف مخارج عزاداری چهارده معصوم و منسوبین واقف. از جمله، ده روز عزاداری برای خود واقف بعد از مرگش و پنج روز برای حاج آقا عبدالله و پنج روز برای حاجیه فاطمه، خادم واقف. **تولیت:** تا زمان حیات واقف با خود او و بعد از او با پسرش امیر علم خان و ارشد اولاد ذکور ایشان خواهد بود. در صورت نبود اولاد ذکور، تولیت به دختر واقف و اولاد ذکور ایشان و در صورت انقراض نسل، به ارشد و اصلح علمای بیرجند واگذار خواهد شد. **توضیحات:** پانزده نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۲۶۱۲

تاریخ: ۱۲۹۲ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۵۴×۲۹

واقف: امیر علم خان حشمت‌الملک.

عین موقوفه: پنج سهم از قنات جاریه علی‌آباد واقع در شیب مزرعه‌ی مخروبه آخوندهای خوراشاد.

مصرف وقف: یک سهم و یک طاقه صرف فقرا در عید غدیر، یک سهم صرف مخارج روز نهم ربیع‌الاول هر سال، یک سهم و یک طاقه صرف عزاداری امام حسین (ع) در حسینیه‌ی خوسف و یک سهم و یک طاقه نیز صرف حق الزحمه‌ی مدرسین مدرسه‌ی بیرجند که متصل است به حسینیه‌ی حاجی حبیب‌الله.

تولیت: تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از آن نیز به ارشد اولاد ذکور و واگذار خواهد شد و بعد از نبود اولاد ذکور، تولیت با اعلم و اصلح قصبه‌ی

بیرجند خواهد بود.

توضیحات: این وقفنامه دارای برخی نقطه‌گذاری‌ها و خطوط با رنگ قرمز و در بین خطوط تزیین است. هم‌چنین در ابتدای وقفنامه، علاوه بر آیات قرآن و احادیث، از شعر نیز استفاده شده است. هفده نفر به عنوان شاهد، از جمله ابوطالب حسینی، وقفنامه را تأیید و مهر کرده‌اند. در متن وقفنامه برای عزاداری امام حسین(ع) یک سهم تعیین شده، ولی خود واقف در حاشیه توضیح داده که سهم عزاداری امام حسین(ع) دو سهم از منافع موقوفه است.

شماره اموالی: ۷۴۹۲

تاریخ: ۱۲۹۲ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۵۱×۲۶

واقف: امیر علم خان حشمت‌الملک.

عین موقوفه: پنج سهم از قنات جاریه واقع در شیب مزرعه آخوندهای خوراشاد.
مصرف وقف: منافع یک سهم برای توزیع بین فقرا در روز عید غدیر، یک سهم صرف مخارج روز نهم ربیع‌الاول هر سال، دو سهم صرف عزاداری امام حسین(ع) و حضرت علی اکبر(ع) در حسینیه‌ی خوسف و یک سهم هم برای حق الزحمه‌ی مدرسین مدرسه‌ی قصبه‌ی بیرجند که به حسینیه‌ی حاج حبیب‌الله متصل است.
تولیت: تولیت موقوفه تا زمان حیات بر عهده‌ی واقف خواهد بود و بعد از آن، به ارشد اولاد ذکورش و بعد از انقراض، به اعلم قصبه بیرجند واگذار خواهد شد.
توضیحات: نوزده نفر به عنوان شاهد، وقفنامه را تأیید و مهر کرده‌اند. این وقفنامه، دارای برخی نقطه‌گذاری و خطوط با رنگ قرمز و در بین خطوط تزیین است. هم‌چنین در ابتدای وقفنامه علاوه بر آیات قرآن و احادیث، از شعر استفاده شده است.

شماره اموالی: ۵۴۵۲

تاریخ: ۱۲۹۳ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ خطدار معمولی

قطع: ۲۶×۲۱

واقف: دختر ملا میر علی خوراشادی و همسر ملا میر علی خوراشادی.

دختر ملا میر علی وقف کرده حق الارثش از یک قطعه باغ در خونیک بیدان با کلیه متعلقات و منازل واقع در باغ مزبور و حق الارثش از سراچه واقع در قریه بیدان و باغچه متصل به آن و تمام مایملک متصرفی خود را که به مادرش مصالحه کرده و مادرش آن‌ها را وقف کرده است و نه فنجان از آب قنوات سه گانه مزرعه بیدان و تمام دارالنشیمین^{۱۱} خود و مادرش را در بیرجند که مصالحه کردند به آخوند میر علی بن عبدالله که او نیز وقف کرد.

مصرف وقف: ابتدا وقف شده بر خودش (دختر) تا زمان مرگ و بعد از آن صرف خواهد شد برای برپایی مجلس مردانه عزاداری امام حسین (ع) در منزل وقفی آن‌ها در بیرجند و دارالنشیمین را ابتدا وقف کرد بر خود و مادرش و بر آقا سید محمد شوهرش و بعد از آن هم بر اولاد ذکورش و بعد از آن نیز بر برادر شوهرش آقا سید حسین و اولاد ذکورش و در نهایت هم بر عالم عادل بیرجندی که محتاج منزل باشد، به شرطی که هر سال در آن عزاداری کند.

تولیت: تولیت موقوفات برعهده‌ی آقا سید محمد و بعد از او نیز بر عهده‌ی آقا سید حسین، برادرش است و بعد از او نیز با اعلم علمای بیرجند. توضیحات: این مورد نیز وقف نامه - مصالحه نامه و از موارد وقف بر اولاد به شمار می‌رود.

در حاشیه‌ی وقف نامه، توضیح داده شده، شرط این که منافع وقف به اولاد ذکور سید محمد و سید حسین تعلق گیرد، تقوا و صلاحیت آن‌هاست.

شماره اموالی: ۸۱۸۸

تاریخ: ۱۲۹۴ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۳۵×۲۲

واقف: امیر علم خان حشمت‌الملک

عین موقوفه: یک آسیاب در روستای مختاران همراه با یک طاقه از روستای مسک با تمام متعلقاتش.

مصرف وقف: برای فقرا به منظور ردّ مظالم و آرامش روح مادر واقف.
تولیت: تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از آن با اولاد ذکورش و در صورت انقراض نسل واقف با اصلح و اعلم علمای بیرجند. نظارت موقوفه نیز از طرف واقف به سید ابوتراب، پسر سید ابوطالب، یکی از علمای بیرجند سپرده شده است. بعد از او نظارت با اعلم و اتقای اولاد ذکور او خواهد بود.

شماره اموالی: ۲۶۰۹

تاریخ: ۱۳۰۰ ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۴۱×۲۹/۵

واقف: امیر اسماعیل خان شوکت‌الملک.

عین موقوفه: یک قطعه باغ مشجر واقع در قاین در قریه‌ی قدی به همراه شش دانگ از آب قریه‌ی قدی.

مصرف وقف: صرف تعزیه‌داران و مرثیه‌خوانان امام حسین (ع) در دهه‌ی دوم ماه صفر یا دهه‌ی اول محرم در حسینیه‌ی در قلعه بیرجند.

تولیت: تا زمان حیات واقف با خود اوست و پس از مرگش به اولاد ذکورش نسل به نسل منتقل می‌شود.

شماره اموالی: ۲۶۰۸

تاریخ: ۱۳۱۰ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۳۵×۲۲

واقف: امیر اسماعیل خان شوکت‌الملک.

عین موقوفه: املاک واقف واقع در منطقه قاین.

مصرف وقف: صرف ذاکرین و وعاظ سیدالشهدا امام حسین(ع).
تولیت: تولیت به آقا میرزا محمد سپرده شده است.

شماره اموالی: ۴۹۸۱

تاریخ: ۱۳۱۶ ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ معمولی خطدار

قطع: ۲۲×۵/۱۰۲

واقف: امیر اسماعیل خان شوکت الملک.

عین موقوفه: دو سهم از مزرعه‌ی حیدرآباد، دو سهم از قنات مزرعه حسین آباد در جنب سرزه با تمام ملحقاتش، سه سهم از قنات مزرعه قائم‌آباد در قصبه‌ی نهبندان، چهار سهم از قنات مزرعه شوکت‌آباد در جنب حاجی‌آباد، دو سهم از قنات گوشه قصبه بیرجند و یک سهم از قنات مزرعه حاجی‌آباد.

مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین(ع) در ماه‌های محرم و صفر در حسینیه جدیدالتعمیر سرکاری واقع در قلعه سرای قصبه‌ی بیرجند و هزینه‌ی تعمیرات، شکست و ریخت و خرید وسایل برای حسینیه و مخارج ولیمه به فقرا در حسینیه مزبور در نیمه شعبان، صرف مخارج عزاداری حضرت فاطمه(س) در دهه‌ی اول جمادی‌الثانی و کمک به فقرای عام ولایت قاین برای رفع مظالم.^{۱۲}

تولیت: تا زمان حیات بر عهده‌ی خود واقف می‌باشد؛ بعد از او، به ارشد اولاد ذکور واقف و بعد از اولاد ذکور به ارشد اولاد اناتش واگذار خواهد شد و در صورت انقراض نسل واقف، تولیت قریه‌ی قائم‌آباد بر عهده‌ی محمد قلی خان، پسر حیدر علی خان و اولاد ذکورش خواهد بود و تولیت سایر موقوفات نیز به برادر واقف، محمد ابراهیم خان سرتیپ و اولاد ذکورش واگذار خواهد شد و در صورت انقراض سلسله‌ی تولیت، تولیت بر عهده‌ی اصلح و اعلم علمای قصبه نهبندان خواهد بود.

توضیحات: در این وقف‌نامه، واقف بعد از خود برای یک مورد از موقوفات (قائم‌آباد) متولی جداگانه تعیین کرده است. نکته‌ی دیگر این که واقف بعد از خود تا سه نسل، تولیت موقوفه را معین ساخته است.

در حاشیه‌ی سند، تولیت موقوفات که بعد از انقراض سه نسل تعیین شده، با این

عبارت اصلاح شده است: «غیر از قائم آباد که باید بر نهج مذکور اصلاح و اتقای از علمای قصبه بیرجند، صحیح است».

نوزده نفر به عنوان شاهد از جمله محمد ابراهیم خان شوکت الملک و محمدباقر العلوم وقفنامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

رونوشت این وقفنامه به شماره اموالی ۴۹۸۴ در مخزن اسناد مدیریت اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی نگه‌داری می‌شود که در سال ۱۳۲۹ق. تهیه شده است.

شماره اموالی: ۲۵۵۲

تاریخ: ۱۳۱۶ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۱۴۷×۳۵

واقف: پرویز خان^{۱۳}

عین موقوفه: پنج سهم از قنات بیرجند، قنات قریه بجد، یک باب سراچه در قلعه سرای بیرجند، نه فنجان از آب مزرعه سورک در بالای قریه بهلجرد (بهلگرد) از بلوک نهارجان، یک طاقه از مزرعه فورک درمیان، بیست سهم از قنات مزرعه مبارزی در طبس مسینا، چهار سهم از مزرعه جزندر از توابع فورک درمیان، چهار سهم مزرعه دولت آباد، پنج سهم از آسیاب قریه اسفدان، دو سهم از مزرعه محمدآباد غوریان، بیست و دو فنجان از آب قریه ماژان و دو سهم از مزرعه کوشه سنجاب.

مصرف وقف: این موقوفات که توسط پرویز خان به حاج ملاعلی اصغر، پسر ملامحمد حسن امام جمعه، مصالحه شده بود، از طرف ملا علی اصغر وقف شد بر خود پرویز خان که تا زمان مرگش از آن‌ها استفاده کند و بعد از مرگش، صرف مصارف از قبیل یک ثلث صرف عزاداری امام حسین و مخارج ذاکرین و عزاداران در حسینیه قدیمی بیرجند در دهه اول محرم، یک ثلث دیگر برای استفاده فرزندان پرویز خان و یک ثلث باقی مانده هم صرف روضه‌خوانی در مدرسه قدیمی بیرجند و خرج دادن به طلاب مدرسه قرائت قرآن در مسجد بیرجند برای آموزش روح پرویز خان و برای روزه و نماز قضای پرویزخان، کفن و دفن فقرای بیرجندی و غیر بیرجندی، صرف ساخت مقبره پرویز خان در هر کجا که مدفون شود، هر ساله خرج دامادی یک

جوان، صرف تعمیر حسینیه و مسجد جامع و آب انبار کنار مسجد جامع بیرجند، ختنه کردن ده نفر طفل فقیر، اجرت یک نفر کاتب که کارهای نوشتاری فقرا را انجام دهد، انعام یک نفر مکتبی که در بیرجند اطفال اهل عرض (بیمار روانی) را تعلیم دهد و روضه خوانی در ظهر عاشورا در سر مزار پایین ده بلده ی بیرجند.

تولیت: تولیت موقوفات به حاج عبدالعلی خان سپرده شده و بعد از او به فرزندان پرویز خان و در صورتی که از اولاد او کسی نباشد، بر عهده ی امام جمعه و جماعت بیرجند که در مسجد جامع این شهر نماز می خواند، خواهد بود.

توضیحات: در این موقوفه، ابتدا پرویز خان، متولی موقوفات طبس املاک وقف شده را به حاج ملا علی اصغر مصالحه کرده است. همراه با اصل وقفنامه، سه عدد رونوشت از آن در مخزن اسناد مدیریت اسناد آستان قدس موجود است. نوزده نفر به عنوان شاهد، وقفنامه را تأیید و مهر کرده اند. علاوه بر آنها، مُهر ملا علی اصغر و پرویز خان نیز در پایین سند مشاهده می شود.

شماره اموالی: ۴۹۸۳

تاریخ: ۱۳۲۰ ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ معمولی خطدار

قطع: ۲۲×۲۰۶

واقف: حاج عبدالعلی خان^{۱۴} پسر رضا قلی خان و نوه ی امیر محمدحسن خان، حکمران طبس.

عین موقوفه: هفتاد و نه فنجان از قنات جاریه ی بیرجند، معروف به قنات قصبه همراه با اراضی متعلق به آن به انضمام یک قطعه باغ و یک خانه وسط باغ، سه و نیم روز از نهر قصبه ی اسفدان از محال زیرکوه با اراضی و باغات و منازل متعلق به آن. تمام مزرعه حجت آباد و مزرعه آب سرد نزدیک قریه اسفدان، یک باب آسیاب در قصبه آبیز از توابع زیرکوه، نصف مزرعه مهرجان از حوالی تخته جان از بلوک شاخن، هفت سهم از مزرعه اسدیه در بالای قریه مسک، سی وشش فنجان از قریه مسک با اراضی متعلق به آن، چهارصد و بیست فنجان از قنات مزرعه مبارزی از جولگای طبس مسینا، ده سهم از مزرعه ی حاجی آباد، پنج فنجان از مزرعه ی معصوم آباد از توابع

خوسف رود به همراه یک قطعه باغ، چهل و شش فنجان از قریه‌ی خرمک خوسف رود، یک سهم و هفتاد فنجان از قریه‌ی کاخک از سنجاب رود، یک طاقه از مزرعه‌ی مرغاب واقع در جنب کاخک، چهار سهم از مزرعه علی آباد از جلگه سنجاب رود، سه نیم روز از قریه‌ی ماژان از سنجاب رود، تمام مزرعه‌ی چمن حیدریه جنب مزرعه مرزآباد در سرکوه بیدان، نصف مزرعه النگ گرد در سرکوه نوفرست از بلوک نهارجان، یک سهم از قریه بهلجرد از بلوک نهارجان و تمام مزرعه باغ کلاته واقع در شیب قریه بهلجرد با سه قناتش.

مصرف وقف: شیخ محمدهادی بیرجندی که املاک موقوفه از طرف عبدالعلی خان ابتدا به او مصالحه شده، املاک را ابتدا بر خود مصالح وقف می‌کند که در زمان حیاتش از آن استفاده کند و صرف مخارج بنا و تعمیر مسجد حسینی و مدرسه و آب انباری که خود عبدالعلی خان مشغول ساخت آن بود، شود و بعد از مرگ واقف، وقف نمود بر عزاداری امام علی (ع) و امام حسین (ع) و بقیه‌ی ائمه و هم چنین طلاب و مدرسین علوم دینی در مدرسه‌ی مذکور و امام جماعت، خطیب، مؤذن، خادمین و معلمین این مدرسه و سادات و فقرای شیعه و تعمیرات لازم در مدرسه‌ی مذکور، خرج آب کردن حوض آب انبار و تمیز کردن آن، اطعام فقرا در روزهای عید قربان و یا فطر و یا غدیر و نایب‌الزیارگی برای زیارت حضرت زینب در شام. با این توضیح که اگر مدرسه، حسینی و مسجد نیاز به تعمیر فوری داشته باشند، تعمیر آن‌ها مقدم بر سایر مصارف است.

تولیت: تولیت موقوفات تا زمان حیات با خود عبدالعلی خان و بعد از آن با محمد ابراهیم خان شوکت‌الملک، سپس با اولاد ارشد ذکور واقف و در صورت انقراض با اولاد ارشد ذکور محمد ابراهیم خان، نسل بعد نسل و در نهایت، با حاکم شرع بلده‌ی بیرجند.

توضیحات: نوزده نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند. در این وقف‌نامه نیز ابتدا واقف، املاک وقف شده را به شیخ محمد هادی هادوی، یکی از علمای بیرجند مصالحه کرده و او املاک را وقف کرده است.

شماره اموالی: ۲۶۰۷

تاریخ: ۱۳۲۲ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۶۴×۳۸

واقف: امیر اسماعیل خان شوکت الملک.

عین موقوفه: ده سهم قنات شوکت آباد به همراه یک قطعه باغ با متعلقاتش و یک سهم آسیاب بالای باغ.

مصرف وقف: این املاک ابتدا از طرف امیر اسماعیل خان به محمد ابراهیم خان مصالحه شده و بعد امیر محمد ابراهیم خان املاک را وقف کرده ابتدا بر برادرش امیر اسماعیل خان تا در زمان حیاتش از منافع آن استفاده کند و بعد از مرگ امیر اسماعیل خان وقف شده بر وجود امام زمان (ع) تا به مصارف زیر برسد: منافع دو سهم تقسیم شود بین فقرا، یک سهم صرف خرید عبای زمستانی برای فقرا و سادات، یک سهم صرف مخارج حسینیه بنا شده توسط امیر اسماعیل خان در روز عید نیمه شعبان، دو سهم در روز عید نیمه شعبان بین سادات تقسیم شود، یک سهم عروسی سادات، صرف زوار عتبات عالیات به منظور نایب‌الزیارگی آنان برای امیر اسماعیل خان، یک سهم صرف قرائت قرآن در ماه مبارک رمضان و یک سهم برای حق التولیه و یک سهم منافع آسیاب نیز سهم تعمیر موقوفه شود.

تولیت: تا زمان حیات امیر اسماعیل خان با ایشان خواهد بود و بعد از ایشان با هرکس که خود امیر تعیین کند.

توضیحات: دوازده نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را مهر و تأیید کرده‌اند.

در این وقف‌نامه، املاک وقف شده ابتدا از طرف واقف به برادرش محمد ابراهیم خان مصالحه کرده و او آن‌ها را وقف کرده است.

شماره اموالی: ۲۶۱۱

تاریخ: ۱۳۲۲ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۳۳×۲۱

واقف: امیر اسماعیل خان شوکت الملک.

عین موقوفه: ثلث اموالش از قبیل کالسکه برقی، کالسکه های اسبی و سه چرخ و جمیع اسباب و اثاثیه ای اتاق های رحیم آباد و شوکت آباد، مثل تفنگ و تفنگچه، شمشیر و کرچ، جواهر، ظروف، فروش، سماور، شترهای باری، گوسفند، قاطر و اسب های سواری و یک حلقه انگشتر الماس و یک زوج الماس ممتاز و هم چنین منزل معروف به حرم سرای با اسباب و اثاثیه داخل آن و کل منزل رحیم آباد و شوکت آباد و اثاثیه آن‌ها و هرچه از املاک و ارثیه پدری دارد.

مصرف وقف: صرف در کارهای خیر.

تولیت: با برادرش محمد ابراهیم خان شوکت الملک.

توضیحات: در این وقفنامه، ابتدا واقف دو ثلث اموالش را به برادرش محمد ابراهیم خان شوکت الملک هبه کرده، به این شرط که یک ثلث اموال را وقف کند. از این وقفنامه، رونوشتی در سال ۱۳۲۳ق. تهیه شده که به شماره اموالی ۲۶۱۰ در مخزن اسناد مدیریت اسناد آستان قدس موجود است.

سی نفر به عنوان شاهد از جمله محمد هادی هادوی، حاج شیخ محمدباقر قاینی و ملا محمد حسین، امام جمعه قاین، وقفنامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۹۰۶۶

تاریخ: ۱۳۲۷ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۴۴/۵×۳۵/۵

واقف: امیر اسماعیل خان شوکت الملک.

عین موقوفه: ده سهم از چهار سهم قنات قریه شوکت آباد و یک آسیاب و یک قطعه باغ بزرگ.

مصرف وقف: املاک فوق که ابتدا به محمد هادی بیرجندی مصالحه شده، توسط وی وقف شده ابتدا بر خود شوکت الملک که تا زمان حیاتش از آن استفاده کند و بعد از مرگش در موارد وقفی مصرف شود. ولیمه دادن به فقرا در روز نیمه ی شعبان و به حاضران در حسینیه جدیدالبنای شوکت الملک در بیرجند، تقسیم منافع یک سهم بین فقرا و سادات در روز عید نیمه شعبان و تهیه ی پوستین و عبا در فصل سرد سال برای

آن‌ها، دادن خرج عروسی چند تن از سادات در بیرجند یا در غیر بیرجند، تلاوت قرآن در ماه مبارک رمضان و نایب‌الزیارگی برای شوکت‌الملک برای زیارت عتبات عالیات. تولیت: مادام الحیات با برادر شوکت‌الملک، امیرزاده محمد ابراهیم خان خواهد بود و بعد از ایشان با اولاد ذکورشان و در صورت انقراض با ارشد و اصلح اولاد ذکور از اناتش و باز در صورت انقراض آن‌ها با حاکم ولایت قاین. نظارت بر موقوفات هم بر محمد هادی بیرجندی و فرزندانش خواهد بود.

توضیحات: بیست نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۴۹۸۲

تاریخ: ۱۳۲۹ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ معمولی خط‌دار

قطع: ۱۳۴/۵×۲

واقف: امیر اسماعیل خان شوکت‌الملک.

عین موقوفه: تمام مزرعه‌ی طبران از توابع طبران از بلوک مؤمن‌آباد، سه سهم از قریه‌ی سلم‌آباد از توابع سریشه، تمام مزرعه‌ی علی‌آباد از توابع سریشه و سلم‌آباد، یک ثلث از آسیاب سلم‌آباد و طبران، تمام قریه‌ی جاویز از توابع طبس مسینا، دو قطعه از باغات قریه‌ی فورک، هشتادوسه فنجان از قریه‌ی شهرستانک، ده سهم از قریه‌ی اسدآباد، صدوچهل و یک فنجان از قریه‌ی دشت بیاض، پنجاه و چهار فنجان از قریه‌ی آب کوه خضری، سه سهم و صد فنجان از قریه‌ی میم واقع در جنب قریه‌ی دشت بیاض، تمام مزرعه احمدی جنب قریه‌ی دهشک، یک سهم و صدو شصت و چهار فنجان از قریه‌ی گیو، سه سهم و چهل فنجان از قریه‌ی اکبرآباد گیو، یک سهم از آب قریه‌ی چنشت، مشهور به چشمه گیلاس، هفت سهم از مزرعه‌ی حسین‌آباد، جنب مزرعه‌ی دهک، سه سهم و چهل فنجان از قریه‌ی عباس‌آباد، جنب بیرجند، مشهور به کوشه و نه سهم از قریه حاجی‌آباد، جنب قریه‌ی بجد به جز ابنیه و عمارت و آن چه که سابق وقف شده است.

قسمتی از املاکی که توسط امیر اسماعیل خان وقف شده (مقطوع النفع) بود که توسط متولی، یعنی محمد ابراهیم خان به جای آن‌ها املاک دیگری واگذار و وقف شده‌اند که این املاک عبارت‌اند از: صد و شصت فنجان از قریه‌ی آب کوه خضری،

بیست فنجان از قریه‌ی میم، جنب قریه‌ی خضری، سی و یک فنجان از قریه‌ی شهرستانک، شانزده فنجان از قریه‌ی گیو، هشتاد فنجان از قریه‌ی اکبرآباد و هشتاد فنجان از قریه‌ی عباس‌آباد، جنب بیرجند، مشهور به کوشه.

موارد مصرف: مصارف و مخارج مدرسه‌ی شوکتیه که در حسینیه‌ی خود واقف دایر است شامل حقوق معلمان، مستخدمان و اثاثیه به مبلغ ۲۵۰۰ تومان، مخارج مریض‌خانه‌ای که باید در بیرجند دایر شود ۵۰۰ تومان، موجب طبیب مریض‌خانه بر طبق نرخ معمول روز ۵۰۰ تومان، جهت مصرف دو نفر عالم که در عتبات مشغول تبلیغ و ترویج دین اسلام هستند، از قبیل آخوند ملاکاظم، آقای صدر و شیخ عبدالله مازندرانی ماهی یکصد تومان، برای علما و سادات بیرجند به قرار علمای نمره اول، دو نفر، ماهی صد تومان و سادات پنج نفر، ماهی پنجاه تومان.

تولیت: تولیت موقوفات در درجه‌ی اول به برادر واقف، محمدابراهیم خان شوکت‌الملک، واگذار شده است و بعد از او ارشد اولاد ذکور، خاندان شوکت‌الملک، نسل بعد نسل و در صورت نبود اولاد ذکور، تولیت با اولاد اناث خواهد بود و در صورت انقراض نسل، تولیت به اعلم و اصلح علمای بیرجند واگذار خواهد شد. البته شایان ذکر است که در جای دیگر، محمد ابراهیم خان، تولیت را بعد از خودش در صورتی که اولاد نداشته باشد، به مادرش تفویض می‌کند و مقرر می‌دارد که ناظر موقوفات نیز توسط مادرش تعیین خواهد شد.

توضیحات: هفده نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

در مورد کمک به علمای عتبات که دین اسلام را ترویج می‌کنند، در پایین سند توضیح داده شده که اگر این علما به ایران بازگشتند، نیز باید به آن‌ها کمک شود. در پایین سند، محمد هادی هادوی تأیید مفصلی در صحت و شرعیت وقف آورده و حاج شیخ محمدباقر قاینی آن را تأیید کرده است. واقف شرط کرده که اگر مصرف اضطراری مثل جهاد پیش آید، متولی می‌تواند با تأیید علمای زمان، نصف منافع موقوفات را به این امر اختصاص دهد. در این وقف، واقف توجه زیادی به امور فرهنگی داشته و مقدار زیادی از منافع موقوفه را به این امر اختصاص داده است.

شماره اموالی: ۲۶۰۶

تاریخ: ۱۳۳۱ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۷۶×۳۶

واقف: مادر امیر محمد ابراهیم خان، شوکت‌الملک دوم.

عین موقوفه: پنجاه و هفت فنجان از آب قنات‌های سری علیا و سفلا و یک سهم ونیم روز از قریه‌ی ماشان و نیم روز از قنات آران و پانزده فنجان از قنات اسفندیشان و تمام قنات مزرعه هریوند همراه با اراضی و اشجار متعلق به آن‌ها.

مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین (ع) و افطار روزه‌داران در ماه مبارک رمضان به خصوص در شب‌های قدر.

تولیت: تا زمان حیات با خود واقف و بعد از او با امیر محمد ابراهیم خان شوکت‌الملک.

شماره اموالی: ۲۹۷۷

تاریخ: ۱۳۴۲ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۴۲×۳۳/۵

واقف: بی بی صغرا سلطان، دختر میرزا عبدالرحمان خان.

عین موقوفه: پنج سهم از قنات دوشنجان (دوشنگان) همراه با درختان متعلق به آن و چهار سهم از مزرعه دوشنجان همراه با درختان متعلق به آن و اساس خانه از جمله دو اتاق فرش، ده دست چینی، یک عدد قلیان نقره، دو عدد قلیان بلورچینی سر نقره و هفت عدد قلیان متفرقه.

مصرف وقف: مصرف هر یک از موقوفات به طور جداگانه مشخص شده است که شامل مصارفی از قبیل عزاداری امام حسین در دهه‌ی اول محرم، مصارف مراسم مذهبی و اعیاد از قبیل بیست و یکم ماه رمضان، دوازدهم ربیع‌الاول و پانزده شعبان هر سال و هم چنین مخارج کفن و دفن خود واقف.

تولیت: تا زمان حیات با خود واقف خواهد بود و بعد از او به اصلح و ارشد اولاد پدرش واگذار خواهد شد.

شماره اموالی: ۷۱۷۳

تاریخ: ۱۳۶۴ ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: در سه برگ و اندازه هر برگ ۲۹/۵×۲۱

واقف: خدیجه علم، مادر امیر اسدالله علم.

عین موقوفه: نه سهم و هفده فنجان از قنات خیرآباد مختاران، یازده سهم و نود و یک فنجان از قنات مخروبه مختاران، شش دانگ آسیاب دایر بر نهر خیرآباد مشهور به آسیاب مراد و نه سهم و هفده فنجان از آسیاب دایر بر نهر خیرآباد مشهور به آسیاب کلوت.

مصرف وقف: مخارج دارالایتام بیرجند.

تولیت: تولیت و نظارت موقوفات تا زمان حیات با خود واقف و بعد از ایشان با پسرشان امیر اسدالله علم و بعد، با ارشد اولاد ذکور اسدالله علم و بعد با اولاد ذکور از انانث و سپس با اولاد انانث خواهد بود. هم چنین نظارت بر موقوفه نیز بعد از حیات واقف بر عهده‌ی دخترش فاطمه علم و بعد از او بر اولاد ذکورش خواهد بود. توضیحات: همراه با تصویر وقف‌نامه، گزارش عملیات مالی مربوط به دارایی‌ها و متعلقات مرحوم خدیجه علم آمده است.

خراسان رضوی

وقف‌نامه‌های این حوزه، سیزده نسخه است که علاوه بر شهر مشهد و بلوکات اطراف آن، به سایر شهرستان‌های استان مربوط هستند. نکته‌ی شایان ذکر، این که تعداد وقف‌نامه‌های مربوط به حوزه‌ی خراسان در مخزن مدیریت اسناد آستان قدس رضوی، بیش‌تر از این تعداد است، ولی چون همان‌طور که پیش از این گفته شد، هدف ما معرفی وقف‌نامه‌هایی است که ارتباطی با آستان قدس رضوی ندارند، فقط همین سیزده نسخه شرایط مورد نظر ما را دارا بودند که تفکیک و مورد بررسی قرار گرفتند. در سایر وقف‌نامه‌ها یا مصرف وقف، بر آستان قدس وقف شده یا این که تولیت موقوفه به آستان قدس سپرده شده بود.

شماره اموالی: ۴۰۴۱۸

تاریخ: ۱۱۰۸ ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی کپی در سه برگ

قطع: هر برگ ۲۱×۲۹/۵

واقف: میرزا محمد جعفر رضوی.

عین موقوفه: تمام املاکش در بلوکات مشهد و تمام اراضی حرم سرا و مهمان خانه و حمام و مغازه های رو به خیابان از کوچه میرزا تا در حمام میرزا حسن شامل نه باب مغازه و یک باب حمام.

مصرف وقف: وقف بر اولادش با شرایط معین.

تولیت: تولیت و نظارت موقوفات تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از او با اولاد ذکورش.

توضیحات: از این وقف نامه در سال ۱۳۳۰ ش. رونوشت تهیه شده و بعد از انقلاب در دادگاه عمومی مشهد برابر با اصل شده است.

شماره اموالی: ۵۳۴۸۶

تاریخ: ۱۲۱۶ ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۱۵×۲۴

واقف: سید اسماعیل رضوی

عین موقوفه: تمام یک قطعه محوطه مشجر واقع در حاشیه ی بالا خیابان مشهد.
مصرف وقف: وقف بر فرزندان خود کرد تا آنان بعد از کسر مخارج و حق التولیه، منافع موقوفه را صرف عزاداری امام حسین(ع) و تلاوت قرآن برای آمرزش واقف کنند.

تولیت: تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از او با ارشد اولادش.

توضیحات: بیست و پنج نفر به عنوان شاهد، وقف نامه را تأیید و مهر کرده اند.

شماره اموالی: ۴۰۸۲۳

تاریخ: ۱۲۵۴ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۲۲×۱۷

واقف: کربلایی ننه خانم، همسر کربلایی محمد سوزنگر

عین موقوفه: یک باب حوالی^{۱۵} در کوچه اول قتلگاه در محله‌ی پاچنار.

مصرف وقف: صرف مخارج عزاداری امام حسین (ع) و مخارج یک نفر طلبه قاری

برای تلاوت روزی یک جزء قرآن بر سر مزار واقف.

تولیت: تولیت موقوفه تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از او با

حاجی ملا محمد، پیش نماز حرم امام رضا (ع).

شماره اموالی: ۵۵۲۴

تاریخ: ۱۲۶۶ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۳۵/۵×۲۲

واقف: میرنجف علی خان.

عین موقوفه: املاکی که از برادرش میر محسن خان به وی مصالحه شده، شامل یک

شبانه روز از شانزده شبانه روز مزرعه‌ی ولی آباد در خواف با تمام ملحقاتش، دو زوج

از مزرعه‌ی سجاوند خواف به همراه نصف یک باغ مشجر در این مزرعه، دو شبانه روز

از آسیاب دو سنگه مزرعه سجاوند و یک زوج از مزرعه جرمق و باباقوری در بلوک

میان ولایت مشهد.

مصرف وقف: وقف بر فقرا از بابت ردّ مظالم و آمرزش روح میرمحسن خان.

تولیت: تولیت موقوفات برعهده‌ی میرزا محمد حسن رضوی گذاشته شده است و

بعد از او هم، بر عهده‌ی هرکس که خود متولی تعیین کند.

توضیحات: در پایین وقف‌نامه، علاوه بر مهر میر محسن خان و نجف علی خان،

چهار مهر دیگر نیز به عنوان شاهد دیده می‌شود. همراه این وقف‌نامه، رونوشتی از آن نیز وجود دارد که در تاریخ ۱۳۱۵/۳/۳ در دفتر اوقاف ایالتی خراسان به ثبت رسیده است.

شماره اموالی: ۵۳۴۸۸

تاریخ: ۱۲۸۷ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۱۷/۵×۱۴/۵

واقف: آقا مراد، پسر آقا عابدین.

عین موقوفه: دو قطعه باغ مکرومی^{۱۶} از باغات، سی جریب در قریه فاز از بلوک تبادکان و یک درب باغ میوه دار از باغات علیا در قریه مزبور.

مصرف وقف: وقف بر شهربانو خانم تا در زمان حیاتش از منافع آن استفاده کرده و در مسجد قریه فاز، هر سال یک شب برای امام حسین(ع) عزاداری کند و بعد از مرگ شهربانو خانم، تمام منافع موقوفه صرف عزاداری امام حسین شود.

تولیت: تولیت به آقا حسن، پسر آقا حسین و بعد از او به اعلم اولاد ذکورش سپرده شده است. هم چنین نظارت بر موقوفه به آقا رجب و اعلم اولاد ذکورش واگذار شده است.

شماره اموالی: ۵۳۴۸۹

تاریخ: ۱۲۸۷ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۲۶×۱۸

واقف: حاجی عبدالعلی، پسر حاج غلام رضا طبسی.

عین موقوفه: یک زوج ملکی خود از مزرعه بدرآباد از بلوک تبادکان.

مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین(ع) در ماه محرم و صفر و تلاوت قرآن بر سر مزار پدر واقف.

تولیت: تولیت تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از او با اصلح اولاد ذکور پدرش، نسل بعد نسل و در صورت عدم اولاد ذکور، تولیت با اولاد اناث خواهد بود. نظارت موقوفه به برادر واقف ملا آقاجان و اولادش واگذار شده، در صورت انقراض باید تولیت و نظارت بر موقوفه به اصلح و اعلم و اعدل علمای مشهد سپرده شود.

توضیحات: در ادامه‌ی وقف‌نامه، آورده شده که در سال ۱۳۱۷ق. خدیجه خانم، دختر حاج عبدالعلی، تولیت را به شرط اداره‌ی شایسته‌ی موقوفه و دقت در صرف منافع در موارد مصرف معین شده، به پسر عموی خود، آقا محمد قاسم، پسر ملا آقاجان واگذار کرده است.

شماره اموالی: ۱۱۰۴۷۷

تاریخ: ۱۲۹۵ق.

اصالت: اصل

جنس: پارچه کتان

قطع: ۲۷×۴۷

واقف: سید محمود حسینی.

عین موقوفه: هشت سهم ملکی‌اش از مزرعه گرمه از بلوک سرجام با اراضی متعلق به آن.

منافع پنج سهم وقف بر طلاب علوم دینی مشهد که محتاج و فقیر باشند و سه سهم باقی مانده نیز صرف عزاداری امام حسین(ع) و اطعام زوار و فقرا و مساکین. تولیت: تولیت موقوفات تا زمان حیات، با خود واقف و بعد از آن هم با اکبر و اصلح اولاد ذکورش نسل بعد نسل و در صورت انقراض نسلش با اعلم و اعدل علمای مشهد خواهد بود.

توضیحات: سیزده نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

واقف در قسمت پایین، سمت راست و وقف‌نامه توضیح داده، تا زمانی که تولیت بر عهده‌ی او و فرزندانش باشد خود آن‌ها صاحب اختیارند و کسی حق دخالت ندارد.

شماره اموالی: ۸۹۹۹۴

تاریخ: ۱۳۰۰ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۳۴/۵×۲۲

واقف: محمد رحیم، پسر آقا سلیمان.

عین موقوفه: تمام ده جویه باغ میمی^{۱۷} در باغات نکاح با تمام متعلقاتش.

مصرف وقف: صرف مخارج عزاداری امام حسین(ع) در محرم و صفر و مخارج

شب نیمه شعبان و شبهای احیا در ماه مبارک رمضان.

تولیت: تولیت موقوفه تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از او با

ارشد اولاد ذکورش نسل بعد نسل و سپس با اولاد ذکور خواهر واقف و بعد اولاد

اناثش و در صورت انقراض نسل با اعلم علمای مشهد.

توضیحات: دوازده نفر به عنوان شاهد، وقفنامه را تأیید و مهر کرده‌اند. در همان

سال تنظیم، وقفنامه در دفتر ثبت علی اکبر موسوی به ثبت رسیده است.

شماره اموالی: ۹۴۲۱۴

تاریخ: ۱۳۰۳ق.

اصالت: رونوشت

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۳۶×۲۲

واقف: یحیی خان مشیر الدوله.

عین موقوفه: یک ربع منافع مزرعه مهدی آباد با تمام متعلقاتش، یک باب تیمچه در

پایین خیابان درکوچه‌ی علیخان، یک باغ تیمچه در محله‌ی چهارباغ مشهد به همراه

چهار باب دکان متصل به آن.

مصرف وقف: صرف مواجب حُفَاط، قاری، روشنایی و گلاب مقبره‌ی میرزا حسین

خان سپه سالار.

تولیت: تا زمان حیات واقف با خود او و بعد از آن با میرزا محمد حسین خان

معتمدالملک خواهد بود و بعد از آن نیز با اولاد ذکور ایشان و در صورت نبود اولاد

ذکور با اولاد ذکور از اناث خواهد بود.

توضیحات: این رونوشت در تاریخ ۱۳۲۲/۳/۲۲ برابر با اصل شده است. نیز افرادی مثل میرزا محمد شفیع اعتمادالتولیه که وکالت واقف را بر عهده داشته، ملا محمد صادق فراش‌باشی و آقا میرزا بزرگ خادم، کشیک اول، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۷۷۸۴۰

تاریخ: ۱۳۲۲ ق.

اصالت: اصل

جنس: پارچه‌کتان

قطع: ۵۱×۳۳/۵

واقف: ملا ذوالفقار بخارایی.

عین موقوفه: نصف مزرعه عزت‌آباد از بلوک میان‌ولایت مشهد با تمام متعلقاتش.

مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین (ع).

تولیت: تولیت موقوفه تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از او، با اولاد ذکورش، نسل بعد نسل و بعد از انقراض اولاد ذکور، با اولاد اناث واقف و بعد، با اولاد ذکور از اناث و در نهایت، با اولاد اناث از اناث خواهد بود و در صورت انقراض نسل واقف، تولیت به اصلح علمای مشهد سپرده می‌شود.
توضیحات: شش نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۵۵۲۳

تاریخ: ۱۳۲۲ ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ کشمیری

قطع: ۵۰×۲۹

واقف: بی‌بی بیگم جان، دختر میر حسن علی خان صارم‌الملک تیموری خوافی.
عین موقوفه: دو زوج از کل مزرعه سجاوند بالا خواف تیموری به همراه شش جریب ملکی مهریه واقف از یک قطعه باغ در مزرعه سجاوند مشهور به باغ امیر قلیچ خان با تمام ملحقاتش.

مصرف وقف: در اولویت خرج مخارج و تعمیرات خود موقوفه و مابقی آن یک‌ربع

صرف تلاوت قرآن برای مرحوم امیرحسن خان، همسر واقف و سه ربع دیگر صرف عزاداری امام حسین(ع).

تولیت: با آقا میرزا محمد ابراهیم مجتهد رضوی و و بعد از ایشان با اولاد ذکورش، بعد با اولاد ذکور از ذکور، بعد با اولاد ذکور از اناث و در صورت انقراض نسل، با مجتهد جامع الشرایط مشهد.

توضیحات: هفت نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۹۱۸۸۴

تاریخ: ۱۳۲۴ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۲۸×۴۲

واقف: حاج شیخ محمدعلی شیخ‌الاسلام

عین موقوفه: ده فنجان از قنات روستای کسکن سبزوار با اراضی متعلق به آن.

مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین(ع) از اول محرم تا آخر ماه صفر.

تولیت: تولیت با شیخ عبدالقیوم، فرزند واقف و بعد از او با ارشد اولاد ذکور واقف،

نسل بعد نسل خواهد بود و در صورت نبود اولاد ذکور، تولیت به ارشد اولاد اناث

واگذار می‌شود و در صورت انقراض نسل واقف، با اعلم روستای کسکن.

توضیحات: علمای سبزوار مانند حاج میرزا حسین آزاد، حاج میرزا ابراهیم

شریعتمدار و حاج میرزا محمدعلی به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۴۹۲۴۵

تاریخ: ۱۳۳۴ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۱۴×۲۷/۵

واقف: حاجی سید محمد رئیس‌التجار.

عین موقوفه: یک باب تیمچه در تربت حیدریه در خارج دروازه کاریز دیوانه با تمام

متعلقش به استثنای شش دربند اتاق، مقداری وسایل از قبیل سماور، قلیان، چادر پوشش و دو عدد مجموعه^{۱۸} مس بزرگ و دیگر ظروف و دو باب دکان خیاطی و سقط فروشی^{۱۹} جداگانه در نزدیکی کاروان سرا.

مصرف وقف: صرف مخارج عزاداری امام حسین (ع) و حضرت فاطمه (ص)، روضه خوانی در ماه مبارک رمضان و بیست و هفتم و بیست و هشتم ماه صفر، اطعام فقرا در عید سعید غدیر و خرید پنج جفت گیوه برای زوآر پیاده امام رضا (ع)؛ منافع دو باب دکان هم باید صرف روشنایی مقبره واقف و اجرت قاری که هر روز دو جزء قرآن را بر سر مزارش تلاوت کند و مخارج تمیزکردن و آب کردن سقاخانه‌ای که در سر مزار واقف قرار دارد.

تولیت: تولیت موقوفات تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از او به پسرش آقا میرزا سید حسن و اولاد ذکور او سپرده خواهد شد و بعد از آن، در صورت نبود اولاد ذکور با اولاد ذکور از انات و در صورت انقراض نسل، تولیت با آقا سید محمد، پسر حاج سید ابوالقاسم خواهد بود.

توضیحات: دو باب دکانی که جدا وقف شده ابتدا توسط واقف به آقای سید هادی صدرالسادات مصالحه شده و منافع آن وقف مخارج مقبره واقف شده است.

سایر حوزه‌ها

در این بخش، وقف‌نامه‌هایی معرفی می‌شوند که به دلیل محدودیت تعداد در هر حوزه، امکان این که در فصلی جداگانه به آن‌ها پرداخته شود، وجود نداشت. در این شمارند وقف‌نامه‌هایی از خراسان شمالی، قزوین، تبریز، نجف اشرف و یزد.

شماره اموالی: ۹۶۶۸

تاریخ: ۱۲۶۴ق.

اصالت: اصل

جنس: پارچه کتان

قطع: ۳۰×۹۴

واقف: حاجی ملا ابو محمد آخوند.

عین موقوفه: همگی و تمامت یک باب کر (حوضچه‌ای که مقدار معینی آب در آن ذخیره شود) و چاه واقع در شمال خیابان طبس در کنار مسجد به همراه چهار باب

دکان و منازل فوقانی آن در کنار خیابان و تمام ملحقاتش از جمله یک قطعه باغچه متصل به مسجد، منازل، چاه، دو نخل خرما و سایر اشجار، یکصد فنجان آب طبس، یک قطعه باغ منخل و مشجر در محله بازک مشهور به باغ نو، تمام اراضی زراعتی ملکیش، یک قطعه باغ مشهور به باغ ملا علی اکبر گلی و یک باب خانه مشهور به خانه حاجی میرزا زین العابدین منجم.

مصرف وقف: یک پنجم منافع صرف اطعام مردم در روز عید غدیر، یک خمس صرف عزاداری امام حسین در ایام محرم، یک خمس صرف افطاری دادن به مؤمنان در ماه مبارک رمضان، یک خمس صرف مخارج و تعمیرات مسجد خیابان و یک خمس باقی مانده نیز در طول سال به صورت نان و خرما بین فقرا و ایتم تقسیم شود.

تولیت: تولیت موقوفات تا زمان حیات واقف با خود او خواهد بود و بعد از او، به ارشد اولاد ذکورش ملا محمد حسین و بعد از آن نیز تولیت با اصلح اولاد ذکور واقف و در صورت نبود اولاد ذکور، تولیت به اصلح اولاد ذکور از اولاد اناث، سپس به اولاد اناث از اناث واگذار خواهد شد. حق التولیه نیز یک خمس منافع تعیین شده است. هم چنین واقف، نظارت بر موقوفات را به فرزند کوچکش، ملا حسن واگذار کرده است.

توضیحات: براساس یکی از شرطهای وقفنامه، واقف مقرر کرده که هر ده سال از روی وقفنامه، رونوشتی تهیه شده و به افراد موثق و مورد اعتماد سپرده شود. احمد نمایی، متولی فعلی موقوفه، اصل وقفنامه را در سال ۱۳۷۸ ش. برای حفظ و نگه‌داری به مرکز اسناد آستان قدس رضوی اهدا کرده است. شرح کامل این وقفنامه توسط رضا نقدی با عنوان معرفی وقفنامه مسجد و موقوفات حاجی ابو محمد در طبس، در دفتر اسناد جلد چهارم به چاپ رسیده است.^{۲۰}

شماره اموالی: ۷۵۷۲۷

تاریخ: ۱۳۹۲ ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۲۹/۵×۲۱

واقف: ملا موسی

عین موقوفه: نصف یک قطعه زمین آبی در قریه‌ی اسفیدان در زاو بالا در بجنورد.
مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین (ع) در قریه‌ی اسفیدان.
تولیت: تولیت موقوفه از طرف واقف به آخوند ملا محمد و بعد از او به هر کسی
که مردم اطمینان داشته باشند، سپرده شده است.
توضیحات: پانزده نفر به عنوان شاهد، وقف‌نامه را تأیید و مهر کرده‌اند.

شماره اموالی: ۵۶۸۱
تاریخ: ۱۳۰۰ ق.
اصالت: اصل
جنس: کاغذ کشمیری
قطع: ۵۹×۳۷/۵
واقف: میرزا هدایت الله وزیر دفتر.
عین موقوفه: دو فرد مشاع از چهل و هشت فرد قریه حصار از توابع قزوین با تمام
متعلقاتش.

مصرف وقف: صرف عزاداری پیامبر (ص)، حضرت فاطمه (س) و امام حسین (ع).
تولیت: به دلیل خرابی و فرسایش سند، تولیت موقوفه قابل تشخیص نیست.
توضیحات: با وجود مرمت انجام شده بر روی این سند، به دلیل خوردگی و خرابی
زیاد، بسیاری از مطالب قابل خواندن نیستند.

شماره اموالی: ۵۶۸۳۸
تاریخ: ۱۳۳۱ ق.
اصالت: اصل
جنس: کاغذ معمولی
قطع: ۳۵×۲۲
واقف: محمد علی، پسر باقر نرجه ای.
عین موقوفه: شش دانگ یک قطعه باغ در قریه‌ی نرجه در قزوین.
مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین (ع).
تولیت: تولیت موقوفه از طرف واقف به تقی بیگ و اولاد ذکورش سپرده شده است

و بعد از انقراض نسل تقی بیگ، تولیت به علمای قزوین واگذار خواهد شد.

شماره اموالی: ۵۶۸۳۴

تاریخ: ۱۳۳۱ق.

اصالت: اصل

جنس: کاغذ فرنگی

قطع: ۲۶/۵×۲۲/۵

واقف: آقا محمد علی نرجه‌ای.

عین موقوفه: شش دانگ یک قطعه باغ با تمام متعلقاتش در قریه‌ی نرجه در قزوین.

مصرف وقف: صرف عزاداری امام حسین(ع).

تولیت: تولیت موقوفه ابتدا با تقی بیگ، پسر محمد نرجه‌ای و بعد از او، ارشد اولاد

ذکورش و در صورت انقراض تولیت، به علمای قزوین سپرده خواهد شد.

توضیحات: اصل سند، وصیت نامه محمدعلی نرجه‌ای است که وی بعد از مشخص

کردن حق همسر، یک قطعه باغ را وقف کرده است.

شماره اموالی: ۷۵۷۱۷

تاریخ: ۱۳۷۹ق.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ معمولی

قطع: ۲۹×۲۱

واقف: آقا سید علی اکبر.

عین موقوفه: منافع دو جره^{۲۱} از آب قنات قریه خویدک یزد.

مصرف وقف: منافع یک جره صرف مخارج دهه‌ی اول محرم در حسینیه‌ی محله

پایین خویدک و منافع یک جره دیگر صرف مخارج مسجد قریه خویدک.

تولیت: تا زمان حیات واقف، با خود او خواهد بود و بعد از آن، با اولاد ذکورش و

در صورت نبود اولاد ذکور به ارشد اولاد ذکور از اولاد اناث واگذار خواهد شد.

شماره اموالی: ۵۸۵۳

تاریخ: ۱۳۴۶ ش.

اصالت: کپی

جنس: کاغذ خط‌دار معمولی

قطع هر برگ: ۳۵/۵×۲۱/۵

واقف: عبدالحسین امینی تهرانی (علامه امینی)، سید فاضل خلخالی موسوی و جعفر ناجی عبدعلی، رضا پسر عبدالحسین امینی تهرانی و فاطمه سید فاضل خلخالی توسط وکیلش رضا، پسر عبدالحسین امینی تهرانی.

عین موقوفه: افراد یاد شده، خانه‌ها و املاکی را به شماره ثبت مشخص در محله‌ی حویش نجف به شرح زیر وقف کرده‌اند: عبدالحسین امینی تهرانی ملک ش ۱۵۵/۱، سید مهدی سید فاضل خلخالی موسوی، سهم خود از ملک ش ۹۸۸/۱، جعفر ناجی عبدعلی ملک ش ۹۸۸/۲، فاطمه سید فاضل خلخالی موسوی به توسط وکیل خود، رضا عبدالحسین امینی، سهم خود از ملک ش ۹۸۸/۱ و رضا عبدالحسین امینی املاک شخصی خودش به ش ۹۸۲/۲، ۹۷۶، ۱۵۴ و ۱۵۵.

مصرف وقف: تمام املاک وقف است بر کتابخانه‌ی عمومی امام علی(ع) در نجف اشرف.

تولیت: آقای عبدالحسین امینی تهرانی به عنوان مؤسس و پایه گذار این کتابخانه، تولیت آن را به سه تن از افرادی که در تأسیس کتابخانه سهیم بوده‌اند، سپرده که عبارت‌اند از: حاج حسین حاج محمد شاکری، هاشم حاج عبدالباقی طیار و عبدالحسین حاج علی نجم. هم چنین ذکر شده که متولیان هر دوره باید متولیان دوره‌ی بعد را تعیین کنند. نیز این مورد پیش‌بینی شده که اگر متولیان از اداره‌ی امور مالی کتابخانه ناتوان شدند، یا این که به طور کلی منقرض گردیدند، اداره‌ی آن به کتابخانه‌ی امام رضا(ع) در خراسان تفویض می‌گردد.

توضیحات: این وقف‌نامه، پنج وقف‌نامه را در برمی‌گیرد که در مجموع، بیست و یک برگ است که در تاریخ‌های مختلف بین سال‌های ۱۹۶۹-۱۹۶۷ م. (۱۳۴۸-۱۳۴۶ ش.) تنظیم شده است. همه‌ی وقف‌نامه‌ها در دادگاه شرعی نجف ثبت گردیده است. در مورد تمام املاک وقف شده از اداره‌ی ثبت نجف استعلام شده است. در وقف‌نامه‌ی نخست، عبدالحسین امینی مقرر کرده که سه نفر متولی در هر دوره باید یک هیئت شش نفره نظارتی و یک هیئت شش نفره مشورتی نیز تعیین کرده، با

کمک آن‌ها امور کتابخانه را اداره کنند. هم چنین یک مدیرکل برای کتابخانه‌ی پیش‌بینی شده که مسئول تمام امور است. البته باید اقداماتش با تأیید متولیان و ناظران انجام گیرد. در حال حاضر، حجت‌الاسلام شیخ محمدرضا امینی متولی کتابخانه است.

پنوت‌ها

- ۱- امید رضایی، فهرست اسناد و موقوفات ایران، تهران، اسوه، ۱۳۸۲، دفتر نخست.
- ۲- ریشه‌ی خانواده‌ی علم (خزیمه) به خازم بن خزیمه از فرماندهان دوران نخستین خلافت عباسی باز می‌گردد که خلیفه منصور وی را برای فرو نشانیدن شورش استاد سیس در سیستان، اعزام کرد. محمدحسین آیتی، بهارستان، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۷۱، ص ۴۷.
- ۳- بابر، یکی از شاهزاده‌گان تیموری، پسر سلطان محمد بن بایسنقر حاکم اصفهان در زمان شاهرخ تیموری بود.
- ۴- آیه‌الله آقا شیخ محمدتقی اصفهانی در ۲۲ ربیع الثانی سال ۱۲۶۲ در اصفهان متولد گردید. در اصفهان و نجف در خدمت بزرگان علما هم چون حاج شیخ مهدی نجفی، میرزای شیرازی و حاج سید علی شوشتری به تحصیل دانش و تهذیب اخلاق کوشید... مجموع کتب و رسائلی که به نام ایشان است، بالغ بر هفتاد مجلد می‌شود، از آن جمله، «آداب‌العارفین» و «بحرالمعارف...». مرحوم آقا نجفی در شب ۱۱ شعبان سال ۱۳۳۲ق. در اصفهان وفات یافت و در جنب امام زاده احمد مدفون گردید. ر.ک: مصلح الدین مهدوی، دانشمندان و بزرگان اصفهان، تهران، گلدسته، ۱۳۸۴، ج ۱، صص ۵۳ - ۵۶.
- ۵- حاج شیخ مهدی معروف به حاج آقا نورالله، فرزند حاج شیخ محمدباقر، عالم سیاسی و مجتهد عالی قدر، در اصفهان متولد شد و در اصفهان و نجف نزد علما تحصیل نموده، پس از مراجعت به ایران، در عداد علمای سیاسی و منتفذ قرار گرفت... در مجلس مؤسسان اوّل و خلع سلطنت از خاندان قاجار، از اعضای مؤثر بود و در ۱۵ ربیع اول سال ۱۳۴۶ق. به پاره‌ای جهات با جمعی از علمای اصفهان به قم مهاجرت نمود و سرانجام پس از مدتی توقف در آن‌جا در بیست غره رجب سال مزبور در قم وفات یافته، جنازه‌اش به نجف اشرف منتقل گردید. ر.ک: مهدوی، دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۴۲۹.
- ۶- امیر محمداسماعیل خان شوکت‌الملک، فرزند امیر علم خان حشمت‌الملک بود که بعد از فوت پدرش به حکومت قاین منصوب شد و مرتبه‌ی او، امیر تومانی بود. در سال ۱۳۲۰ق. به دربار احضار شد، ولی به دلیل بیماری، برادرش محمدابراهیم خان را فرستاد و به همین خاطر از حکومت برکنار گردید و برادرش جانشین او گشت؛ تا این‌که در سال ۱۳۲۲ق.

درگذشت.

۷- محمدابراهیم خان شوکت‌الملک، جوان‌ترین فرزند امیر علم خان بود که بعد از برادرش اسماعیل خان، حاکم قاینات شد. او در دوره‌ی حکومتش اقداماتی از قبیل تأمین آب آشامیدنی بیرجند، توسعه کشاورزی و نخستین مدرسه‌ی نوین بیرجند را تأسیس کرد. ر.ک: پرویز مجتهدزاده، *امیران مرزدار و مرزهای خاوری ایران*، حمیدرضا ملک محمدی نوری، تهران، شیرازه، ۱۳۷۸، صص ۱۷۲ - ۱۷۸.

۸- محمد امیر خان عرب خزیمه، پسر امیر علی خان و برادر امیر علم خان دوم.

۹- امیر اسدالله خان حسام‌الدوله در زمان محمد شاه قاجار، حاکم قاینات، تون و طبس بود. او در سال‌های ۱۲۵۳ و ۱۲۵۴ق. در فتح هرات در اردوی محمد شاه قاجار بود و در سال ۱۲۷۷ق. ترکمنان را که به حدود قاین تجاوز کرده بودند، دفع کرد و به همین خاطر از طرف ناصرالدین شاه تشویق شد. حسام‌الدوله در زمان فتنه‌ی سالار، بعد از حمله او به قاین، به هرات گریخت. آیتی، بهارستان، صص ۱۱۵-۱۱۲.

۱۰- امیر علم خان حشمت‌الملک، پسر امیر اسدالله خان است که بعد از پدر به حکومت قاینات رسید و به توسعه‌ی قلمرو حکومت خود پرداخت و به دستور حکومت مرکزی تا سیستان و قهستان پیش رفت و یاغیان بلوچ را سرکوب کرد. او دربار باشکوهی داشت و در امور فرهنگی و دیوانی، کارهای زیادی کرد. در سال ۱۲۸۴ق. در مشهد از ناصرالدین شاه لقب حشمت‌الملک گرفت و در سال ۱۲۰۹ق. به دلیل سرکوب ابراهیم خان بلوچ، به منصب امیر تومانی رسید و سرانجام در سال ۱۳۰۹ق. در گناباد درگذشت و در حرم امام رضا(ع) مدفون شد. ر.ک: آیتی، صص ۱۱۵ - ۱۱۷.

۱۱- دارالنشیمین: منزل مسکونی. لغت نامه دهخدا، ذیل واژه.

۱۲- در متن وقف‌نامه، زمینه‌ی مصرف منابع هر یک از املاک وقف شده، به صورت جداگانه تعیین گردیده است.

۱۳- حاج پرویز خان، معروف به امیرپنج، از اولاد میرحسن خان شیبانی بود که در طبسین گیلک (طبس گلشن کنونی) حکومت می‌کردند. آن‌ها عرب و از طایفه‌ی شیبانی اند. ر.ک: آیتی، ص ۱۳۵.

۱۴- حاج عبدالعلی خان، داماد امیر علم خان حشمت‌الملک بود و تنها دختر او به نام نواب را به همسری داشت. ر.ک: آیتی، ص ۱۳۵.

۱۵- حوالی: منزل. لغت نامه دهخدا، ذیل واژه.

۱۶- مکرومی: میوه دار. لغت نامه دهخدا، ذیل واژه.

۱۷- میمی: انگور. لغت نامه دهخدا، ذیل واژه.

۱۸- مجموعه: دیگ. لغت نامه دهخدا، ذیل واژه.

۱۹- سقط فروش: فروشنده اشیاء سقط و بیهوده، آن که متاع اندک فروشد، خرده فروش.

فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه.

۲۰- رضا نقدی، معرفی وقف‌نامه مسجد و موقوفات حاجی ابومحمد در طبس، دفتر اسناد، به

کوشش زهرا طلایی، مشهد، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی،

۱۳۸۸، ج ۴، ص ۲۹۳.

۲۱- جرہ: خمچہ، سبو (واحد شمارش آب). لغت نامه دهخدا، ذیل واژه.